

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Інститут післядипломної освіти

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
Полтавський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені
Н. В. Остроградського

**УПРАВЛІНСЬКІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ
ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ОСВІТИ**

*Матеріали Всеукраїнської
науково-практичної конференції
(20 квітня 2016 року)
I частина*

Харків - 2016

СПІВВІДНОШЕННЯ ГЛОБАЛЬНОГО ТА ПОЗИЦІЙНОГО СТАВЛЕННЯ ДО СЕБЕ ТА СВІТУ

Тадіян С. В.

У статті розкрито співставлення двох моделей ставлення до себе й світу - глобального та позиційного. Визначені можливості глобального афективного й когнітивного ставлення та психопросторових позицій у ставленні «над», «під», «обмін» та «разом».

Ключові слова: ставлення, глобальне і позиційне ставлення до себе та світу.

Постановка проблеми. Ставлення до себе й світу є найважливішим диспозиційним конструктом, що визначає змістовну й процесуальну сторони особистості. Глобальне ставлення до світу, що вивчене у сучасних психологічних дослідженнях викриває його афективні та когнітивні аспекти. Разом з цим, евристичним аспектом в аналізі диспозицій особистості може стати психопросторова парадигма, де «Я» та «Світ» посідають різні локальності. Розгортання вертикальних та горизонтальних позиційних моделей стосунків можуть багато в чому визначити суб'єктивні детермінанти поведінки й діяльності особистості. Психопросторова позиційна модель розробляється нами й такий підхід є оригінальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Глобальне ставлення до себе та світу розробляється у працях Гудкової та її послідовників. Глобальне відношення є стійкою системною властивістю особистості, має оцінну природу, виражається в найбільш узагальненому суб'єктивному ставленні особистості до себе або до світу й проявляється через специфічні властивості особистості (самооцінка, самоповага, самоприйняття, оптимізм, песимізм, почуття благополуччя), інтегрально-стійкі оцінні явища (оцінні судження, стійкі почуття, стильові особливості особистості), процесуальні оцінки. Залежно від зовнішньої або внутрішньої орієнтації різняться два види глобальних відносин: до себе й до світу.

Властивостями глобального відношення є узагальненість, валентність, інтенсивність, стійкість і когерентність. Як системний утвір, глобальне відношення містить у собі афективний і когнітивний компонент. Основні функції глобальних відносин: відбиття, адаптація, схематизація й симпліфікація знань про себе й світі, включення особистості в громадське життя, визначення способу діяльності.

Когнітивний і афективний компоненти глобальних відносин мають різну природу, тому відносно незалежні друг від друга. Як правило, афективний компонент глобального відношення до себе більш позитивний, чим когнітивний. При цьому неузгодженість когнітивного й афективного компонентів глобального відношення до світу проявляється частіше, чим неузгодженість компонентів глобального відношення до себе. Глобальні відносини проявляють стійкість у часі.

У моделюванні конструкта «глобальне ставлення особистості» автори опираються на результати теоретичного аналізу категорій, що описують дане поняття – «глобальність», «оцінка», «ставлення».

Категорія «глобальність» характеризує вищий рівень узагальненості, а глобальні відносини можуть бути визначені як загальні або узагальнені прояви об'єктів відносин: себе й навколишнього світу. Разом з тим, поняття «глобальні відносини» містить у собі не тільки оцінний аспект суб'єктивних стосунків, але також і значеннєвий, ціннісний і пізнавальний аспекти.

Категорія «оцінка» розуміється авторами як спосіб відбиття, існування й вираження потребнісних об'єкт-об'єктних, суб'єкт-об'єктних і суб'єкт-суб'єктних відносин індивіда з об'єктами внутрішньої й зовнішньої реальності. Глобальні відносини належать до оцінних утворень особистісного рівня й характеризуються максимально високим рівнем узагальнення.

Ознаками глобального відношення до себе як властивості особистості є наявність у їхній основі потребнісної природи й прояв їх у соціально-значимих відносинах індивіда із середовищем. В основі глобального ставлення до світу – базова потреба в позитивному ставленні до навколишнього середовища, довірі до світу.

Таким чином, глобальні відносини формуються в процесі онтогенезу й виражаються у формі властивостей особистості, що мають у своїй структурі оцінний компонент. Глобальне ставлення до себе виражається в таких властивостях особистості як глобальна самооцінка, самоповага, глобальне самовідношення, і т.п. Глобальне відношення до світу виражається в таких властивостях особистості як оптимізм або песимізм, безнадійність або щастя, почуття благополуччя. Глобальні відносини містять у собі афективний і когнітивний компоненти.

Разом з цим, глобальне ставлення як загальна оцінка є констатуючою й не містить уявлення про механізми зазначеного явища.

Позиційна модель в сучасних дослідженнях визначається лише в опозиції: егоцентризм-децентрація. Одна з центральних ідей дослідження Т. Пашукової – роль точки зору на проблему – відкриває можливість діалогічної інтерпретації рецензованого тексту і досліджуваних явищ.

Термін «децентрація» був введений Ж. Піаже у ході дослідження мислення і мовлення дитини на противагу поняттю «центрація» – ефект, який полягає в тому, що елементи, на яких фіксується погляд, переоцінюються в порівнянні з іншими. За допомогою цих двох понять вчений намагався підкреслити відмінності між мисленням та сприйманням.

На сучасному етапі децентрація розглядається як об'єктивна розумова позиція і як механізм соціальної перцепції, який забезпечує успішну взаємодію. Класичною точкою зору є позиціонування її егоцентризму. Децентрація не зворотній процес егоцентризму, а наступна стадія у розвитку особистості. Перехід від егоцентризму до децентрації відбувається завдяки розвитку мислення та свідомості. це етап усвідомлення свого «я» у світі взаємовідносин, коли особистість відходить від свого «я» і наближається до «я» іншої особи, вступаючи у «я – ти-взаємодію».

Отже, феномен ставлення до себе й інших в сучасних дослідженнях розглядається з позицій глобальності й егоцентризму-децентрації. Позиційних аспектів, що визначали б природу взаємодії в цих стосунках не вивчалось.

Мета статті полягає у порівнянні підходів щодо висвітлення ставлення особистості до себе та світу – глобального та позиційного, розкрити основні аксіоматичні контури моделі психопросторового ставлення.

Виклад основного матеріалу. Найважливішим новотвором особистості є самодетермінація. Самодетермінація на «поверхні» виглядає як об'єктивно недетермінований довільний акт особистості-суб'єкта. Разом з тим, внутрішня картина самодетермінації, на наш погляд, має деякі фактори, що її обумовлюють. Такі фактори визначають механізм конструювання власне особистісної основи для прийняття певних рішень. Ситуативною умовою генезу процесу самодетермінації Д.Леонтьєв виділяє вчинок. У ньому взаємодіють певні диспозиційні й ситуативні змінні самої особистості, а детерміноване рішення виявляється як якесь подолання, вихід за межі власного я [3].

Особистісна вибірковість самодетермінації проявляється як довільна резистенція у ставленні до одних і резонанс у ставленні до інших зовнішніх або внутрішніх детермінант. Щось особистість «ураховує», а щось «ігнорує» у власному рішенні. Разом з тим, ми вважаємо, що є підстави самодетермінації. Особистість імпліцитно містить їх у змістовно-значеннєвій базі своєї свідомості, але усвідомлено не диференціює її, оскільки вона є функцією суб'єктного інструмента свідомості. Для особистості як суб'єкта інструментальна сторона свідомості завжди прозора. Усвідомлюється лише межа суб'єкт-об'єктних стосунків.

Ми виходимо з аксіоматичного припущення про те, що, якщо виділити у свідомості її глобальні змістовні компоненти як об'єкти осмислення й рефлексії, те можна одержати певні базові оцінні установки особистості, які, на наш погляд, і знаходять статус критеріїв неусвідомлюваних, природніх детермінант мимовільних особистісних виборів.

У даній статті нами робиться спроба створити певну модель стосунків «я-світ», що категоризує значеннєву базу особистості. Абстрактна логіко-геометричне уявлення про можливі стосунки в системі «я-світ» диференціює дві площини відносин: вертикальну й горизонтальну. Зміст вертикальних відносин – у їх ієрархічності: верхня позиція «над» і нижня позиція «під». Співвідношення підпорядкованості визначає статус цих відносин як «ціль» і «засіб». Зміст горизонтальних відносин у них однорівневості: жоден з елементів не підпорядковує собі інший. Їхня структура припускає два типи відносин – «обмін» і «інтеграцію».

у такий спосіб загальнологічна структура можливих відносин «я-світ» складається з вертикальних і горизонтальних пар: « я-над-світ»; «світ-над-я», «я-обмін-світ», «я-і-світ».

Умоглядні моделі співвідношення «я-мир» наповнюються своїм структурно-психологічним змістом, у контексті використання базових логіко-психологічних моделей, що визначають загальну структуру відносин особистості.

У даному контексті найбільш важливими евристичними категоріями є категорії «суб'єкта» і «об'єкта» в онтологічній концепції А.Ш. Тхостова й категорії життєвих світів у концепції переживань Ф.Е. Василюка. Крім того, важливим є глобальне ставлення особистості до себе й глобальне ставлення особистості до світу, що мають не «позиційну» і «граничну» структуру, та афективну і когнітивну сторони (Гудкова Е. В.) [1; 2; 3; 4].

Категорії «суб'єкта» і «об'єкта» у психологічній науці часто використовується як фундаментальні для побудови онтологічної структури особистості. Індивідуальний суб'єкт в інтерпретації Тхостова А.Ш. «виявляє себе» у взаємодії з об'єктом, на який спрямована його діяльність. При цьому об'єкт є «пружним», «непроникний», а суб'єкт «проникний» для свідомості. Сама діяльність у є активністю, що направляється предметом (О.М.Леонтьєв). Предмет розуміється не як «рiч», а як такий, що має відношення до потреби.

Концептуально розробленої є проблема взаємодії потреби (приналежної суб'єктові) і предмета потреби (зовнішньому щодо особистості). Предмет потреби не представлений суб'єктові безпосередньо, а перебуває в деякому середовищі. Це тотожно поглядам О.М.Леонтьєва про два типи «поведінки» потреби – пошуково-дифузійний, метою якого є пошук можливого предмета потреби, і спрямований, метою якого є адресний пошук знайомого предмета потреби. Здатність до діяльності, що направляється мотивом (предметом потреби), є атрибутом суб'єкта. Таким чином, суб'єкт має, щонайменше, дві характеристики: потреба й здатність (у відомому смислі). Що ж таке об'єкт? Він виявляється суб'єктом у ході діяльності, як відомо, спрямованої на предмет потреби. Об'єкт за О.Ш.Тхостовим «непрозорий». Разом з тим, він належить «середовищу», у надрах якого є необхідний «предмет». Припустима, на наш погляд, така схематична модель об'єкта – це щось «зовнішнє» стосовно суб'єкта, що володіє резистентністю, яка приховує «предмет» потреби.

Тоді дещо спрощений логічний зміст відносин суб'єкт-об'єктних відносин у тому, щоб *суб'єкт*, що направляється *потребою* (мотивом), за допомогою *здібності* (діяльності) «зняв» *резистентність об'єкта* й взяв «предмет» задоволення потреби.

Мінімальний склад «суб'єкт-об'єктних» стосунків складається із чотирьох взаємозалежних компонентів: «потреба» й «здібність», субстанціонально належні суб'єктові й «резистентність» і «предметність», субстанціонально належні об'єкту. У цій у цій структурі чотири типи часткових відносин: *субстанціональні* (зазначені вище); *змістовні* (потреба, що належить суб'єктові, змістовно відповідає предмету, що належить об'єкту; резистентність, що належить об'єкту, обумовлює зміст необхідної здібності суб'єкта); *«керуючі»* (предмет, що належить об'єкту, «управляє» резистентністю, що його «оберігає», а потреба, що належить суб'єктові, управляє здібністю); *«розв'язні»* (здібність знімає резистентність, а потреба усуває потребу). При повній відповідності цих структур знаки потреби й резистентності, предмета й потреби протилежні.

Можна визначити типи «позицій» у системі «я-світ» у зазначеному контексті суб'єкт-об'єктних відносин. 1. *Відносини «над- під»*. якщо це відносини «я- над-світ» (або «світ- під-я»), то я ідентифікується із суб'єктом, що

володіє потребою й здібністю, а світ – з об'єктом, що володіють предметністю й резистентністю. я здійснює діяльність, спрямовану на об'єкт. важливо при цьому конфігурувати здібності під властивості резистентності об'єкта. Якщо це стосунки світ- над-я, (або «я- під-світ»), я ідентифікується з позицією об'єкта, у надрах якого схований шуканий «світом» предмет і резистентність, його, що приховує. 2. *Відносини «обмін»* відносини обміну припускаю у взаємодіючих сторін двох субстанціональних властивостей одночасно – суб'єктних і об'єктних. 3. *Відношення «інтеграція»* інтегративні відносини припускають поєднання суб'єктних і об'єктних характеристик у спільні структури: утворюється спільний суб'єкт, якому протистоять об'єкти. Зважаючи на можливість різної валентності (позитивних і негативних) ставлень суб'єкта, можливі наступні варіанти цих позицій.

Таблиця

Варіанти простих позиційних відносин

Позиції	Негативні	Позитивні
«Над»	<i>Використання імперативне</i>	<i>Використання екологічне</i>
«Під»	<i>Опір</i>	<i>Служіння</i>
«Обмін»	<i>Негативними опосередкуваннями</i>	<i>Позитивними опосередкуваннями</i>
«Інтеграція»	<i>Поглинання</i>	<i>Об'єднання</i>

Порівнюючи позиційну психопросторову модель із моделлю глобального ставлення та моделлю егоцентризму-децентрації можна зазначити, що перша дає можливість визначити механізм, окреслити структурні компоненти їх актуалізації й оптимізувати стосунки на підставі рефлексії цих поелементних взаємодій у досліджуваному контурі.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Глобальне та позиційне ставлення до себе та світу є взаємодоповнюючими моделями, що можуть слугувати для аналізу особистісних феноменів. Нами зроблена спроба виділити конструктор позиційної психопросторової установки особистості. Евристичним моментом даного підходу є можливість його використання для аналізу структури взаємодій суб'єкта з різними «світами» людини («світ. сімейних стосунків», «світ професійних відносин» тощо).

Література

1. Пашукова Т. Егоцентризм: феноменологія, закономірності формування і корекції / Т.Пашукова - Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2001, - 338 с.
2. Гудкова, Е.В. Специфика глобальных отношений к себе и к миру и стилевые особенности личности / Е.В. Гудкова // Вестник ЮУрГУ. Сер. «Психология». – 2009. – № 5, Вып. 4. – С. 15–24.
3. Василюк Ф.Е. Психология переживания. Анализ преодоления критических ситуаций / Фёдор Ефимович Василюк – М.: МГУ, 1984. – 200с.
4. Леонтьев Д.А. Личностное в личности: личностный потенциал как основа

самодетерминации / Ученые записки кафедры общей психологии МГУ им. М.В.Ломоносова. Вып. 1 / под ред. Б.С.Братуся, Д.А.Леонтьева. М.: Смысл, 2002. С. 56-65.

5. Тхостов А.Ш. Психология телесности / Александр Шамилиевич Тхостов — М.: Смысл, 2002. — 287 с.

В статье раскрыто сопоставление двух моделей отношения к себе и миру - глобального и позиционного. Определены возможности глобального аффективного и когнитивного отношения и психопросторовых позиций в отношении «над», «под», «обмен» и «вместе».

Ключевые слова: отношение, глобальное и позиционное отношение к себе и миру.

The article discloses the comparison of the two models to do with himself and the world - and the global position. Possibilities global affective and cognitive attitudes and positions towards psihoprostorovih "above", "below", "exchange" and "together".

Key words: attitude, global and positional relationship to itself and the world.

УДК 371.13

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КЕРІВНИКА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Тарасова О. В.

У статті актуалізовано питання підвищення рівня професійної компетентності керівника загальноосвітнього навчального закладу.

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, керівник, принципи, засоби.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку освіти, коли в Україні змінюється місія школи, слід переглянути наукові підходи, принципи, функції, форми та методи управління загальноосвітнім навчальним закладом. У такій ситуації управління школою мають здійснювати професійно підготовлені фахівці.

Для ефективного управління навчальним закладом керівнику недостатньо мати лише педагогічну освіту, бо він має оперувати знаннями й навичками у сфері психології, соціології, психології управління, менеджменту тощо й мати відповідний рівень готовності до професійної управлінської діяльності.

Таким чином, нові запити суспільства вимагають наукового аналізу професійних і особистісних якостей керівника навчального закладу, мотивів управлінської діяльності тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему визначення рівня професійної компетентності (далі - ПК) керівників системи загальної середньої освіти, його співвідношення з рівнем професійної кваліфікації та